

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Kaidy Burm
LASTEAIAÕPETAJATE HOIAKUD KAASAVA HARIDUSE SUHTES JA SELLE
RAKENDAMISEKS VAJALIK TUGI
bakalaureusetöö

Juhendaja: nooremlektor Pille Nelis

Tartu 2022

Resümee

Lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes ja rakendamiseks vajalik tugi

Kaasava hariduse eesmärk on anda igale õppijale võimalus saada väärtuslik haridus võimalikult kodulähedases haridusasutuses. Kaasava hariduse rakendamisel on oluline roll õpetajal ja tema hoiakutel. Alushariduse tasandil on kaasava hariduse olemust ja sellega seonduvat vähe uuritud ning lasteaiaõpetajate hoiakute kohta puudub piisav ülevaade.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes ning toe vajadus selle rakendamiseks. Eesmärkide saavutamiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Poolstruktureeritud intervjuu kaudu koguti andmeid seitsmelt lasteaiaõpetajalt üle Eesti. Uuringu tulemusel selgus, et lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes on pigem positiivsed. Leiti lasteaiaõpetajate hoiakuid mõjutavad tegurid. Lisaks selgus, millist tuge vajavad õpetajad kaasava hariduse rakendamisel.

Märksõnad: kaasav haridus, koolieelne lasteasutus, lasteaiaõpetaja, hoiakud

Abstract

Attitudes of kindergarten teachers towards inclusive education and support for implementation

The aim of inclusive education is to give every learner the opportunity to receive a valuable education in a school as close to home as possible. Teachers and their attitudes play an important role in implementing inclusive education. At the level of early childhood education, the essence of inclusive education and its related activities have been little studied and there is an insufficient overview of the attitudes among kindergarten teachers.

The aim of the bachelor's thesis was to find out the attitudes of kindergarten teachers towards inclusive education and the need for support for its implementation. A qualitative way of research was used to achieve the objectives. Through a semi-structured interview, data were collected from seven kindergarten teachers all over Estonia. The survey found that the attitudes of kindergarten teachers towards inclusive education are rather positive. Factors influencing the attitudes of kindergarten teachers were found. In addition, it became clear what support teachers need in implementing inclusive education.

Keywords: inclusive education, preschool childcare, kindergarten teacher, attitudes.

Sisukord

Resümee.....	2
Abstract	2
Sisukord.....	3
Sissejuhatus.....	4
Teoreetiline ülevaade	5
Kaasava hariduse mõiste.....	5
Võtmetunnused alushariduse kontekstis	6
Lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes.....	8
Töö eesmärk ja uurimisküsimused	9
Metoodika	10
Valim.....	10
Andmekogumine.....	11
Andmeanalüüs	12
Tulemused	13
Arutelu.....	24
Töö piirangud ja praktiline väärtus.....	27
Tänu sõnad.....	27
Autorsuse kinnitus.....	28
Kasutatud kirjandus	29
Lisad	32
Lisa 1 Intervjuu kava	32

Sissejuhatus

Kaasava hariduse põhimõtteid järgitakse erinevates riikides üle maailma ning selle tõhus rakendamine on olnud suureks väljakutseks (Prater, 2010). Ka Eesti haridusmaastikul, nii koolis kui lasteaias, on juhtiv põhimõte kaasava hariduskorralduse rakendamine Haridus- ja Teadusministeerium (*s.a.*). Kui põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses tuuakse välja, et õppe korraldamisel lähtutakse kaasava õppe põhimõtetest ning kõiki õppijaid võetakse võrdsete õppijatena, mis tähendab, et õppe korraldamisel arvestatakse hariduslike erivajadustega, pakutakse abivajajale tuge arengu ja õppe toetamisel ning korraldatakse vajadusel koostöö tugispetsialistide ja muude organisatsioonidega (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010), siis koolieelse lasteasutuse seaduses (1999) ei ole kaasava hariduse mõistet ja sellega seonduvat veel kirjeldatud.

Erinevates uuringutes tuuakse välja mitmeid tunnuseid, mis on eduka ja tõhusa kaasava hariduse rakendamiseks vajalikud: koostöö tugisüsteemide ja lastevanematega, ühiskondlikud hoiakud, õpetajakoolituses hariduslike erivajadustega laste temaatika suurendamine, õpetajate täiendkoolituste suurendamine pädevuste saavutamiseks, koostöö kohaliku omavalitsuse tasandil (Häidkind & Oras, 2016; Nelis & Pedaste, 2020; Räs *et al.*, 2016). Varases eas laste probleemide ja erivajaduste märkamine ja sellele tähelepanu pööramine toetab lapse arengut, ning peetakse oluliseks, et kaasava hariduse rakendamine algaks juba lasteaias (Jaagant, 2016).

Kaasava hariduse rakendamise võtmeisikuks on õpetaja. Eduka kaasava hariduse rakendamiseks on olulised õpetajate pädevused (Uibu & Palu, 2018). Mitmed uuringud on näidanud, et lisaks õpetaja pädevustele on üks oluline tegur kaasava hariduse rakendamisel õpetaja hoiak (*Sucuoğlu et al.*, 2013). Õpetajate hoiakutest kaasava hariduse suhtes sõltub suuresti see, kuidas nad püüavad leida sobivaid võimalusi kaasava hariduse rakendamiseks. Seetõttu on hoiakud kaasava hariduse suhtes oluliseks eelduseks selle rakendamisel (Kielblock, 2018).

Kaasava hariduse olemus ja õpetajate hoiakud on aktuaalsed ja vajalikud teemad. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärgiks selgitada välja lasteaiasõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes ning millist tuge nad selle rakendamisel vajavad. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade kaasava hariduse olemusest ja võtmetunnustest alushariduse kontekstis ning kirjeldatakse lasteaiasõpetaja hoiakuid seoses kaasava haridusega. Töö empiirilises osas tuuakse välja tulemused lasteaiasõpetajate hoiakute kohta seoses kaasava haridusega ja millist tuge nad vajavad selle rakendamiseks nende endi hinnangul.

Teoreetiline ülevaade

Kaasava hariduse mõiste

Kaasava hariduse rakendamine on olnud viimaste aastakümnete jooksul suureks väljakutseks nii mujal maailmas kui ka Eestis. Kaasava hariduse kohaselt on igal õppijal võrdsed võimalused haridusele, kõigil lastel on võrdsed õigused osaleda aktiivselt igapäevases koolielus ja kogukonna tegevustes, olenemata nende erivajadustest (UNESCO, 2008).

Alquraini ja Gut'i (2012) kaasava hariduse käsitluse järgi tuleb kõigile õpilastele, olenemata sellest, milliseid erisusi nad omavad, võimaldada õppimine kodulähedases lasteaias või koolis koos eakaaslastega, saades seal kvaliteetset õpetust ja haridust ning vajadusel sekkumist ja tuge, et saavutada edukad õpitulemused. Sarnaselt eelnevaga on ka Häidkind ja Oras (2016) leidnud oma uuringus, et Eesti õpetaja jaoks tähendab kaasav haridus eeskätt seda, et kõiki lapsi õpetatakse koos ja arvestatakse igaühe individuaalsusega. Uuringus peeti oluliseks ka tugisüsteemi rolli ja koostööd perekonnaga.

Oma uurimistöös toovad Nelis & Pedaste (2020) süstemaatilise kirjandusanalüüsi tulemusel välja alushariduse kontekstis kaasava hariduse definitsiooni järgmiselt:

Kaasavaks hariduseks nimetatakse inimõigusi arvestavat ja heale haridusele ligipääsu võimaldavat lähenemisviisi, kus lapsed tajuvad sotsiaalset integratsiooni ja kuuluvustunnet laiemas sotsiaalses võrgustikus, hoolimata nende erivajadustest. Kaasamine saavutatakse laste aktiivse mõtestatud osaluse ja personaalse lähenemise kaudu lapse arengu toetamisel tema täielikku potentsiaali arvestades (Nelis & Pedaste, 2020, lk 145).

See definitsioon võetakse bakalaureusetöös aluseks kaasava hariduse määratlemisel. Definitsioon hõlmab endas kirjanduses esinenud definitsioonide erinevaid aspekte ja on seetõttu laialtlevik, võttes arvesse võimalikult paljusid tunnuseid, mida kaasava hariduse defineerimisel on varem käsitletud. Alushariduse kontekstis kaasava hariduse definitsioonis tuuakse välja kolm olulist märksõna: kaasav haridus on lähenemisviis, olulised subjektid selles on lapsed, ning meetodid, mis aitavad saavutada kaasamist (Nelis & Pedaste, 2020). Selle definitsiooni kohaselt on olulised kaks aspekti: filosoofiline ja praktiline olemus. Filosoofiline olemus hõlmab järgmisi aspekte: juurdepääsu haridusele, inimõigusi, kuuluvustunnet ja sotsiaalset integratsiooni. Praktilise olemuse aspektid on osalemine alushariduses, tugisüsteem ning lapse arengu toetamine (Nelis & Pedaste, 2020).

Häidkind ja Oras (2016) palusid oma uurimistöös õpetajatel, tugispetsialistidel, õppejuhtidel ja direktoritel sõnastada kaasava hariduse tähendust. Uuringu tulemusel selgus,

et kaasavat haridust mõisteti kui olukorda, kus kõiki lapsi õpetatakse ja arendatakse koos ning õpetaja kasutab individuaalset lähenemisviisi. Lisaks toodi välja koostöö perekonnaga ning tugispetsialistide vajadus. Ühtlasi tuli välja see, et kooliõpetajate ja lasteaiaõpetajate arusaam koos õpetamisest oli erinev. Lasteaiaõpetajate arvates toimub koos õpetamine ühes rühmas, kus on nii tavalised kui ka erivajadustega lapsed, kuid kooliõpetajate puhul tuli välja, kus osad õpetajad eelistasid, et erinevad lapsed võiksid õppida kas samas klassis või samas koolis (Häidkind & Oras, 2016).

Kaasav haridus ei ole hariduses enam võõras teema, iga haridusvaldkonnas töötav inimene peaks mõistma, mida see endas sisaldab. Kaasav haridus on ennekõike mõtteviis. Kaasav haridus on pidev ja arenev protsess, kus võetakse kõiki õppijaid võrdsetena, arvestades igäühe eripärade ja individuaalsusega ning selleks kasutatakse erinevaid meetodeid. Samas hõlmab kaasav haridus endas mitmeid olulisi komponente, millega tuleb kaasavas õppekeskkonnas arvestada.

Võtmetunnused alushariduse kontekstis

Kaasaegse kaasava hariduse rakendamiseks alushariduse kontekstis on erinevates uuringutes välja toodud olulised võtmetunnused, millega on vaja arvestada kaasava hariduse rakendamisel. Selles töös võetakse võtmetunnuste süstematiseerimise aluseks Nelise ja Pedaste poolt loodud mudel, kus 14 võtmetunnuste alakategooriat on esitatud viie peakategooria ehk tasandina: laps, õpetaja, perekond, organisatsioon ja riik (Nelise & Pedaste, 2020).

Lapse tasandi võtmetunnuseid kujutatakse neljas alakategoorias: lapse omadused, füüsiline, psüühiline ja sotsiaalne kaasatus. Lapse omadused võtavad enda alla lapse isikuomadused, tema eripärad ning erivajadusest tuleneva raskusastme. Lasteaia kontekstis võetakse kõikides tegevustes arvesse lapse eripära ning lähenetakse igale lapsele individuaalselt (Nelise & Pedaste, 2020). Füüsilist kaasatust hõlmavad järgmised tegurid: keskkond, õppevahendid, laste ja õpetajate arvuline suhe, oluliseks peetakse teadlikku ja mõtestatud tegevust ning mitmekesiste õppevahendite ja mänguasjade kättesaadavust (Næsby, 2018; Nelise & Pedaste, 2020). Psüühiline kaasatus hõlmab kuuluvustunnet, võrdselt kohtlemist ja heaolu tagamist (Nelise & Pedaste, 2020). Sotsiaalne kaasatus mahutab enda alla laste omavahelised suhted ja sõpruse. Mäng on üks põhiväärtustest ning läbi selle otsuseid tehes ja positiivseid suhteid luues on võimalus luua häid suhteid, mis omakorda hõlbustab edukamat õppimist (Næsby, 2018).

Õpetaja tasand jagatakse kaheks alakategooriaks: õpetaja omadused ja õpetamine. Õpetaja omaduste alla kuuluvad pädevus, hoiakud, isikuomadused ning esmaõppes saavutatud kompetentsid (Nelis & Pedaste). Kaasava hariduse rakendamisel on õpetajal koos oma hoiakute ja pädevustega võtmeroll (Poom-Valickis & Ulla, 2020). Kutsestandardis on õpetaja pädevustena selgelt välja toodud, et õpetaja on teadlik kaasava hariduse rakendamise põhimõtetest (Kutsestandard. Õpetaja..., 2020). Õpetaja pädevuse moodustavad hoiakud, oskused ja teadmised. Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuuri (2012) poolt on välja antud ka kaasava õpetaja pädevusmudel, mis kajastab nelja tuumikväärtust, mis on kõigi õpetajate töö aluseks. Oluliseks peetakse, et kaasav õpetaja tegeleb kõigi õppijatega võrdselt. Need tuumikväärtused on järgmised: õppijate mitmekesisuse väärtustamine; kõigi õppijate toetamine, tuues esile võimalikult suure potentsiaali: koostöö erinevate osapoolte vahel ja õpetajate isiklik professionaalne areng. Õpetamises on tähelepanu suunatud kvaliteetsele õppeprotsessile, analüüsile ja tagasisidele, tegevused peavad olema eesmärgistatud ning olulisel kohal on varajane märkamine (Nelis & Pedaste, 2020).

Perekonna tasandil kirjeldatakse kahes alamkategoorias: perekonna kaasamine ja toetamine. Lapsevanemaid nähakse oluliste koostööpartneritena, kes on kaasatud igapäevastes lasteaia tegevustes ning osalevad murede lahendamisel ja probleemide märkamisel (Korela, 2019). Ka Nelis ja Pedaste (2020) toovad välja perekonna olulisuse koostöös lasteaia ja pere vahel, nimetades järgmisi aspekte: tiheda ja sisurikka suhtluse olulisus, kasutades selleks erinevaid viise. Perekonna toetamine hõlmab lastevanemate koolitamist ning individuaalseid teenuseid. Lapsevanemaid on vajadusel tarvis nõustada ja toetada, pakkudes neile erinevaid koolitusi, mis toetavad lapsevanemaid lapse arendamisel (Häidkind & Oras, 2016).

Organisatsiooni tasandil tuleb organisatsioonikultuuri loomisel arvestada sotsiaalkultuurilisi väärtusi ja uskumisi, kaasamise tähtsust ja selle olemuse mõistmist ning igakülgse toe pakkumist. Asutuses struktuuris arvestatakse personaliga töökoormuse ja töögraafikutega ja lisapersonali kaasamise võimalusega ning pööratakse tähelepanu koostööle (Nelis & Pedaste, 2020).

Riigi tasandil on oluline üldine hariduspoliitika ja mõtteviis, mis toetavad kaasava hariduse rakendamist. Oluline on toetava seadusandluse kaasajastamine, mis reguleerivad hariduse valdkonda ning toetavad kaasava hariduse rakendamist (Nelis & Pedaste, 2020). Koolieelse lasteasutuse seaduses (1999) ei ole otseselt kirjeldatud kaasava hariduse olemust ja mõistet, kuid on välja toodud kuidas toetada erivajadusega last lasteaias. Lasteaia ülesandeks on pakkuda igale lapsele maksimaalset võitmete- ja jõukohast õpet, arvestades lapse individuaalseid eripärasid, arengutaset ja võimeid. Lasteaial on kohustus teha

erivajadusega lapse toetamiseks muudatusi või kohandusi lapse kasvukeskkonnas (mängu- ja õppevahendid, rühmaruumid, õppemeetodid) ning vajadusel ka rühma õppekavas (Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999).

Erinevad Eestis läbiviidud uuringud toovad välja kaasava hariduse edendamiseks ja rakendamiseks järgmised aspektid: ühiskondlike hoiakute suurendamine, koostöö nii tugisüsteemide kui lapsevanematega, õpetajakoolituses hariduslike erivajadustega laste temaatika suurendamine, õpetajate täienduskoolituse suurendamine pädevuste saavutamiseks, koostöö kohaliku omavalitsusega (Häidkind & Oras, 2016; Räs *et al.*, 2016). Hetke olukorra saab eelnevale tuginedes kokku võtta järgmiselt: kaasav haridus ei ole Eestis võõras, kuid täieliku rakendamiseni läheb aega. Paljudel õpetajatel on olemas kaasav hoiak ka erivajadustega laste suhtes, kuid vajaka jääb oskustest ja teadmistest, kuidas neid võimalikult mõtestatult kaasata ja toetada. Kaasava hariduse edukaks rakendamiseks on oluline roll õpetajal ning tema pädevustel ning hoiakutel.

Lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes

Kaasava hariduse rakendamisel lasteaias on tähtis roll õpetajal, tema hoiakutel, pädevustel ja mõtteviisil. Varajane märkamine ja probleemile otsa vaatamine saab omakorda alguse õpetaja hoiakutest ja pädevusest ning tema isiklikest väärtusest (Jaagant, 2016). Lapse eripärasid saab märgata täiskasvanu, võttes endale vastutuse sekkuda võimalikult varases eas.

Haridussõnastik ütleb, et hoiak on suhtumine, arusaam, valmisolek oma nägemuse või arusaama väljendamiseks (Haridussõnastik, *s.a*). Teatav hoiak eeldab eelteadmisi ning mõistmist, seejärel peavad olema oskused, et teadmisi praktikas rakendada (Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2012).

Õpetaja hoiakute kujunemisel on kaalukas roll esmasel õpetajakoolitusel, mis peaks tulevikuks kaasa andma pädevad oskused ja teadmised, et toetada ja arendada koolis või lasteaias igat õppijat (Poom-Valickis & Ulla, 2020). Seda toetab ka arusaam, et õpetajatel, kellel on eriharidus ja vastavad pädevused, on kaasamise suhtes positiivsemad (Lee *et al.*, 2014). Õpetaja kutsestandard kirjeldab selgelt, et õpetaja kutsega kaasneb pidev enesetäiendamine ja professionaalne enesearendamine (Kutsestandard. Õpetaja...,2020).

Õpetaja hoiakuid mõjutavad koostöö erinevate tasandite vahel ning toe olemasolu. Koostöö nii lapsevanemate kui kolleegidega on iga õpetaja jaoks oluline väärtus (Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2012). Eduka ja mõtestatud kaasava hariduseks rakendamiseks kogu ühiskonnal oluline roll. Uurimistöös Hongkongi haridussüsteemis, kes

on üks kaasava hariduse rakendajatest Aasia piirkonnas, tuli välja praktika aspekt õpetajate hoiakutest järgmiselt: et motiveeritumad õpilased on just need, kelle õpetajad on hoolivad ja austavad õpilaste suhtes (Lee *et al.*, 2014) – siit saab järeldada, et kui õpetaja oma isikuomadustega on eeskujuks, siis peegeldub vastu ka positiivseid hoiakuid õppijatelt. Selles uuringus kajastatakse ka õpetaja hoiakuid ja kogemusi kaasamise kohta: füüsilise puudega lapse õpetamine on positiivsema hoiakuga, neid aktsepteeritakse ja toetatakse enam ning häid hoiakuid näitasid välja ka need õpetajad, kes olid saanud erivajadustega laste õpetamiseks väljaõppe (Lee *et al.*, 2014).

Häidkind ja Oras (2016) on sellest lähtuvalt välja toonud, et kaasava hariduse rakendamine lasteaias on soodsamate tingimustega, eeliseks just personali positiivsemad hoiakud kaasamise osas (Häidkind & Oras, 2016).

Kui eelmises uuringus tuli välja, et pigem on lasteaiasõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes positiivsed, siis ajakirjanduses on kajastatud ka negatiivseid hoiakuid. Kalso (2018) on küll teadlik kaasava hariduse olemusest ja mõttest, kuid segadusi ja arusaamatusi tekitab selle rakendamine ning palju on lõpuni läbimõtle mata küsimusi. Ta toob artiklis välja, et kaasamine võib pärssida teiste laste eakohast arengut. Sarnase teguri (tavalaste käitumise halvenemine) tõid välja ka Korela (2019) uuringus osalenud õpetajad.

Seega saab järeldada, et Eesti lasteaiasõpetajate seas on nii positiivsete kui negatiivsete hoiakutega õpetajaid kaasava hariduse suhtes.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Kaasava hariduse rakendamiseks alushariduses on olulisel kohal õpetajate hoiakud ning ühtsed arusaamad kaasava hariduse suhtes. Erinevates uuringutes on välja toodud mitmeid tunnuseid, mis on eduka ja tõhusa kaasava hariduse rakendamiseks vajalikud: koostöö tugisüsteemide ja lastevanematega, ühiskondlikud hoiakud, õpetajakoolituses hariduslike erivajadustega laste temaatika suurendamine, õpetajate täienduskoolituste suurendamine pädevuste saavutamiseks, koostöö kohaliku omavalitsuse tasandil jne (Häidkind & Oras, 2016; Räs *et al.*, 2016). Kaasava hariduse rakendamise võtmeisikuks on õpetaja ja selle rakendamisel on oluline roll õpetaja hoiakutel.

Erinevaid uuringuid kaasava hariduse teemal, ja ka õpetajate hoiakute teemal, on Eestis varasemalt tehtud. Kaasav haridus on viimastel aastatel teravalt fookuses olnud ning sellest on palju Eesti teaduskirjanduses ja meedias räägitud. Lisaks pakutakse õpetajatele olulisel määral selles valdkonnas koolitusi, sellest tulenevalt võivad õpetajate hoiakud ja arusaamad, millist tuge nad rakendamisel vajavad, olla mõne aastaga muutunud. Samuti on

pigem vähem uuritud hoiakuid kvalitatiivset uurimisviisi kasutades, mis võimaldab uurida põhjalikumalt ja konteksti arvestades õpetajate hoiakuid. Seetõttu on selle bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes ning millist tuge nad selle rakendamiseks vajavad.

Bakalaureusetöö uurimisprobleemist ja eesmärgist tulenevalt püstitati järgmised uurimisküsimused:

1. Millised on lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes?
2. Millised faktorid mõjutavad lasteaiaõpetajate hoiakuid kaasava hariduse rakendamisel?
3. Millist tuge vajavad lasteaiaõpetajad kaasava hariduse rakendamisel?

Metoodika

Bakalaureusetöös kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. See uurimisviis võimaldab uurida väikese arvu lasteaiaõpetajate isiklike kogemusi ja arvamusi ning tulemusi tõlgendada ja nendest järeldusi teha (Laherand, 2010).

Valim

Uurimuse valim moodustati mugavusvalimi alusel. Selline valim annab võimaluse uuringusse kaasata uuritavad, kes on uurijale lihtsasti kättesaadavad (Rämmer, 2014).

Prooviintervjuuks võeti veebruaris 2022 ühendust töö autoriga samas lasteaias töötava lasteaiaõpetajaga. Kokkuleppe tulemusel viidi veebruaris läbi prooviintervjuu, mis andis võimaluse teha vajadusel kohandusi intervjuu kavas. Edasi võeti ühendust telefoni teel veel kuue lasteaiaõpetajaga üle Eesti ning ühele lasteaia direktorile saadeti e-kiri, milles avaldati soovi leida antud lasteaiast uuritav. Telefonivestluse käigus tutvustati töö teemat ja eesmärki. Lisaks selgitati, et kõik uuritavad jäävad identifitseerimata ning kogutud andmeid kasutatakse ainult autori bakalaureusetöö raames. Positiivse vastuse uurimuses osalemiseks andsid kõik seitse lasteaiaõpetajat, sealhulgas prooviintervjuus osalenud lasteaiaõpetaja. E-kirjana saadetud sooviavaldusele vastust ei tulnud. Lõpliku valimi moodustas seitse lasteaiaõpetajat erinevatest lasteaedadest üle Eesti. Intervjuus osalenud lasteaiaõpetajate taustaandmed on kajastatud Tabelis 1.

Tabel 1. Uuringus osalenud lasteaiaõpetajate andmed

Õpetaja tähis	Tööstaaž	Haridustase	Laste vanus rühmas
<i>Õpetaja 1</i>	39	Rakenduslik kõrgharidus	2-3
<i>Õpetaja 2</i>	30	Keskeriharidus	4-5
<i>Õpetaja 3</i>	13	Keskharidus	1,5-4
<i>Õpetaja 4</i>	18	Kõrgharidus (magister)	3-4
<i>Õpetaja 5</i>	14	Kõrgharidus	3-4
<i>Õpetaja 6</i>	30	Kõrgharidus	3-4
<i>Õpetaja 7</i>	5	Kõrgharidus	4-6

Andmekogumine

Lähtuvalt töö eesmärkidest, kasutati nende saavutamiseks kvalitatiivset uurimisviisi ja andmeid koguti intervjuu kaudu. Intervjuu eesmärgiks on koguda uuritavate uurimisküsimustele võimalikult usaldusväärset infot. Intervjuu on vestlus, kus tavaliselt intervjuerija esitab küsimusi ja intervjueritav vastab neile (Virkus, 2016). Töö käigus viidi lasteaiaõpetajatega läbi poolstruktureeritud intervjuu. Antud intervjuuliik aitab intervjuerijal püsida eelnevalt koostatud intervjuu kavas, kuid annab võimaluse muuta küsimuste järjekorda ning esitada täpsustavaid küsimusi (Lepik *et al.*, 2014).

Enne intervjuude läbiviimist koostati intervjuu kava, mis koosnes viiest osast ja 27 küsimusest. Intervjuu kava koostamisel lähtuti selle töö teoreetilisest osast uurimisküsimustest. Küsimustik koosnes järgnevast viiest osast: sissejuhatavatest taustaküsimustest lasteaiaõpetaja kohta, kolmest teemaplokist ja intervjuud kokkuvõtivatest küsimustest.

1. Taustaandmete küsimused annavad ülevaate uuritavate taustaandmete kohta: vanus, haridustase, tööstaaž, rühma liiki ja laste vanust, kus ja kellega õpetaja töötab, kogemusi erivajadustega laste toetamisel ja hinnangut enda teadmistele kaasavast haridusest.
2. Esimese teemaploki küsimused on seotud lasteaiaõpetaja arusaamadega kaasava hariduse mõistest ja põhimõtetest ning kaasamisest tulenevast mõjust erinevatele tasanditele.

3. Teise teemaploki küsimused puudutavad erinevaid tegureid, mis mõjutavad kaasava hariduse rakendamist alushariduses.
4. Kolmanda teemaploki küsimused selgitavad välja need faktorid, mis toetavad lasteaiaõpetajate seas kaasava hariduse rakendamist ehk millist tuge lasteaiaõpetajad seoses selle teemaga vajavad.
5. Neljas teemaplokk sisaldab intervjuud kokkuvõtvaid küsimusi.

Intervjuu kava on lisatud töö lõpus (vt. Lisa 1).

Intervjuu valiidsuse tõstmiseks viidi läbi prooviintervjuu lasteaiaõpetajaga, kes töötab töö autoriga samas asutuses. Prooviintervjuu eesmärgiks oli välja selgitada, kas küsimustega saadakse vastused uurimisküsimustele. Pärast prooviintervjuud intervjuu kavas muudatusi ei tehtud.

Uuringus osalevate lasteaiaõpetajatega viidi intervjuud läbi ajavahemikul veebruar - märts 2022. Intervjueerimine toimus veebikeskkonnas, intervjuud salvestati sülearvutiga ning rakendusena kasutati programmi Voice Recorder. Intervjuu alguses tutvustati veelikord intervjueeritavale uuringu teemat ja selle olulisust ning töö eesmärki. Selgitati ka teadustöö eetikast tulenevat konfidentsiaalsuse tagamist, toodi välja, et uuringus osalemine on vabatahtlik ja anonüümne (Teadustöö eetika, s.a.) ning küsiti nõusolek intervjuu salvestamiseks. Kõik lasteaiaõpetajad andsid intervjuu salvestamiseks loa. Intervjuude pikkus oli kõikuv, kõige pikem intervjuu kestis 1 tund ja 1 minutit ning kõige lühem 36 minutit ja 59 sekundit. Intervjuude keskmiseks pikkuseks kujunes umbes 50 minutit. Uuringus osalevatele lasteaiaõpetajatele anti teada, et pärast intervjuud kõik salvestised transkribeeritakse.

Andmeanalüüs

Uuritavate kogutud andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi meetodit. See meetod annab võimaluse teksti sisu tähenduste uurimiseks, võimaldades keskenduda olulistele ja tähenduslikele üksustele, luua andmetest koode ja neid kategoriseerida (Masso *et al.*, 2014). Intervjuude käigus saadud helifailid transkribeeriti TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia labori loodud programmi (Alumäe *et al.*, 2018). Järgnevalt loeti transkriptsioonid korduvalt üle. Kuna transkriptsioonides esines ebakõla ja vigu, viidi sisse parandused. Samaaegselt paranduste tegemisega kuulati üle vastava intervjuu helisalvestus.

Andmete kodeerimiseks kasutati sisuanalüüsi keskkonda QCAMap. See keskkond annab võimaluse uurimisküsimusi analüüsida uurimisküsimuste kaupa, luua tähenduslikke koode, neid jälgida ja muuta (Masso *et al.*, 2014). Esmalt sisestati keskkonda kolm

uurimisküsimust ning lisati transkriptsioonide tekstifailid. Korduval transkriptsioonide lugemisel leiti tekstist tähenduslik üksus (sõna, fraas, mõte) ja loodi kood ehk anti tähenduslikule üksusele nimi. Samatähenduslikele tähenduslikele üksustele anti sama kood. Pärast esimest kodeerimist loeti veelkord transkriptsioonid üle ja tehti ülekodeerimine. Kodeerimise tulemusena tekkis antud töös kokku 103 koodi. Seejärel moodustati koodidest alakategooriat ning nendest peakategooriad. Näitena on toodud koodidest alakategooriate moodustamine Tabelis 2.

Tabel 2. Alakategooriate moodustamine

KOODID	ALAKATEGOORIA	PEAKATEGOORIA
Erivajadusega laps		
Tavarühmas		
Kõikide laste kaasamine		
Laste eripärad	1) Teadmised kaasavast haridusest	Kaasava hariduse mõiste
Individaalne lähenemisviis	2) Ebapiisavad teadmised kaasavast	
Puuduvad oskused	haridusest	
Arvestamine		
Puuduvad teadmised		
Lapsest lähtumine		

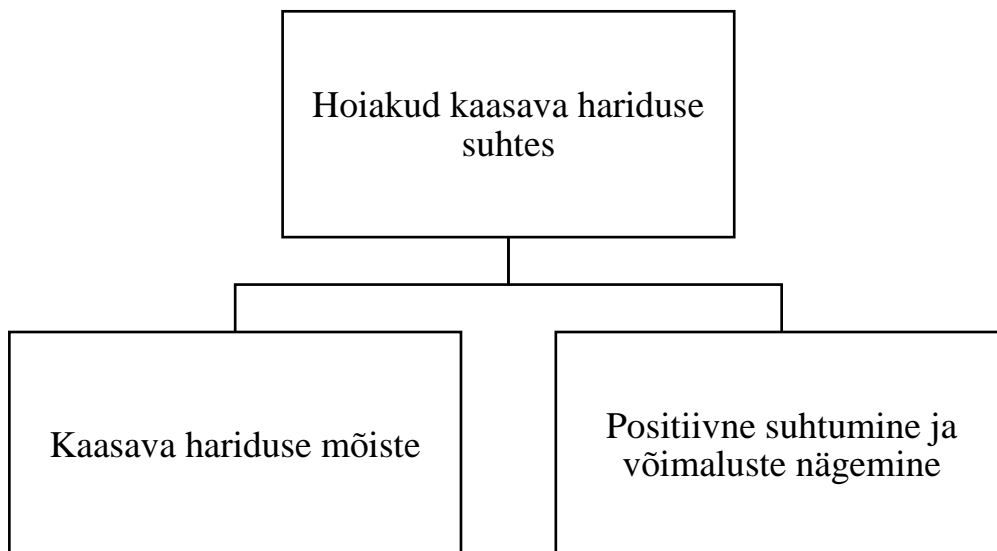
Töö usaldusvääruse tõstmiseks kasutati kaaskodeerijat, kes kodeeris juhusliku valiku alusel ühte intervjuud. Pärast kaaskodeerija töö sooritamist vaadati koos koodid üle ning arutleti koos saadud tulemuste üle. Kodeeritud koodid olid nii töö autoril kui kaaskodeerijal sarnased ja lähedased. Erinevusi esines tähenduslike üksuste sarnasel mõtestamisel ehk koodide andmisel. Erimeelsuste korral arutati tähendusliku üksuse sisu läbi, et jõuda ühisele arusaamisele ja anda mõlema kodeerija jaoks sobiv kood.

Tulemused

Antud töös esitatakse tulemused uurimisküsimuste ja analüüsimisel saadud pea- ja alakategooriate kaupa. Tulemustest ülevaate saamiseks kasutatakse pea- ja alakategooriate mõistmiseks jooniseid ning tulemuste illustreerimiseks kasutatakse uuringus osalenud lasteaiaõpetajate intervjuudest tsitaate.

Lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes

Esimene uurimisküsimus on „ Millised on lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes?“. Andmete analüüsimisel tekkis antud küsimuse alla kaks peakategooriat, tulemused kajastatakse Joonisel 1.

Joonis 1. Ülevaade esimese uurimisküsimuse kategooriatest.

Kaasava hariduse mõiste. Andmeanalüüsi tulemusel saadi kaks alakategooriat: 1) teadmised kaasavast haridusest ja 2) ebapiisavad teadmised kaasavast haridusest.

Teadmistest kaasava hariduse all kirjeldati, et ühes rühmas õpetatakse nii eakohase arenguga lapsi kui tuge vajavaid lapsi koos. Lisaks toodi välja, et iga lapse eripäradega arvestamine ning individuaalne lähenemine kaasava hariduse kontekstis on tähtis. Lasteaiaõpetajad kirjeldasid, et neil on olemas küll praktilised kogemused, kus erivajadusega laps on tavarühmas, kuid teadlikult sellele ei mõelda, et tegemist on kaasava haridusega. Seitsmest uuritavast neljal õpetajal oli kaasavas rühmas töötamise kogemus.

Kuna me elame väikeses maakohas, ei ole siin erivajadusega lastel nagu võimalust minna kuskile erirühma ja ta on tavarühmas, see ongi juba kaasav haridus, kõik toimetavad koos (Õpetaja 1).

Minu jaoks tähendab kaasav haridus seda, et kõik lapsed, nii erivajadustega kui tavalapsed, on märgatud ning toetatud ja neile pakutakse kõiki võimalusi, et osaleda kõikides lasteaia igapäeva toimingutes (Õpetaja 5).

Väga minimaalselt tegelikult, võrreldes sellega kui lai see ala on. Minu teadmised on pinnapealsed, kuigi meil on rühmas tuge vajavaid lapsi olnud, aga ma otseselt ei mõtle, et see on kaasav haridus (Õpetaja 3).

Teises alakategoorias *ebapiisavate teadmiste* kohta selgus, et kaasav haridus tähendab laste ideedest ja mõtetest lähtumist ning erinevate valdkondade lõimimist. Ühe olulise komponendina toodi mitmel korral välja ka see, et lasteaiaõpetajatel puuduvad oskused, kuidas erivajadusega last kõige professionaalsemal moel toetada.

Kaasav haridus minu jaoks on selles mõttes, et see ongi kui lapsest lähtuv tegevus. Tegevused toimuvad lõimitult. Ja tulemused ei ole õpetaja poolt nii väga eesmärgistatud, eeldatavate tulemusteni jõutakse lõimitud tegevuste kaudu (Õpetaja 2).

Positiivne suhtumine ja võimaluste nägemine kaasamiseks. Andmeanalüüsi põhjal tekkis kaks alakategooriat: 1) kõiki lapsi toetavad praktilised tegevused ja 2) õpetaja valmisolek kaasamiseks.

Kõiki lapsi toetavate praktiliste tegevuste juures tõid lasteaiaõpetajad välja selle, et just läbi igapäevaste toimingute on alushariduses parim viis lapsi arendada ja õpetada. Kaasamisel tuleb lähtuda iga lapse arengutasemest ja teha kohandusi, et leida igale lapsele jõukohane tegevus.

No ongi sellised igapäevased asjad, lauakattimise näiteks, õpetaja abistame mingite asjade jagamisel, siia võib tuua näite kunstitegevuses vahendite jagamine, lihtsad igapäevased asjad, õpetaja peab enda jaoks selgeks mõtlema (Õpetaja 5). Nendele lastele tuleb anda jõukohaseid ülesandeid, kindlasti peaks osalema ta tegevusprotsessis (Õpetaja 2).

Lisaks tõid õpetajad välja, et kaasamist soodustavad mäng, kunsti-, muusika- ja liikumistegevused. Läbi nende tegevuste saab lastele õpetada koostööoskusi ning arendada laste sotsiaalseid oskusi, mis soodustavad kaasamist.

Kunst on kõige lihtsam ja muusika. Ma muusikat ei tee, aga ma teen siin väikest viisi rütmikat lastele. Siis muusika ja tantsimine ja kunsti tegemine on selline maandus koht ja ma näen kuidas lastele see meeldib (Õpetaja 3).

Käelised tegevused on väga head, aitavad kaasa. Saab eakaaslase abi vajavale lapsele appi saata (Õpetaja 6).

Mängu olulisus varajases lapsepõlves on väga oluline lapse edaspidises arengus, mäng mõjutab kõiki lapse arenguvaldkondi.

Mäng, just ühismängud, tantsud. Et kutsuda ka see eriline laps mängu. (...) Läbi mängu saab kaasata, koos lastega mängides. Mängima peab ka õppima ja mängu tuleb õpetada, seda tuleb harjutada. Ise tuleb vaeva näha, lihtsalt ei tule niisama midagi (Õpetaja 1).

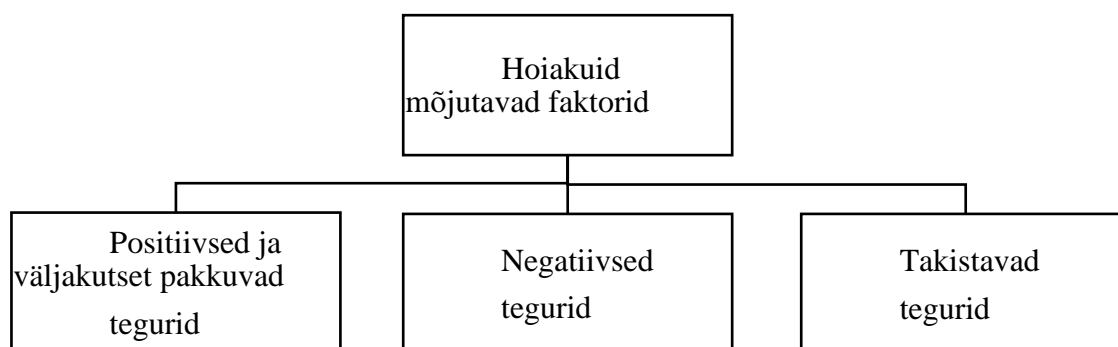
Teises alakategoorias toodi välja *õpetajate enda valmisolek kaasamiseks* ja kaasava hariduse rakendamiseks ning selle mõju hoiakutele. Mitu uuritavat tõid välja just selle aspekti, et mida ja kuidas õpetaja ise saab endas muuta, et meie hariduskorralduse peamise suuna-kaasava haridusega edukalt hakkama saada.

Iseenda arendamist, et ennast asjaga kurssi viia. Tahe peab olema ja soov oma tööd teha. Muutustega tuleb kaasa minna, aga jah (Õpetaja 2).

Kaasav haridus on nagu selline mugavustsoonist väljatulek ja raamidest välja mõtlemine, me peaksime leidma uusi lahendusi ja muutused ja mida meie keskkond soosib ja tahab (Õpetaja7).

Kaasava hariduse rakendamisel hoiakuid mõjutavad tegurid

Teine uurimisküsimus on „ Millised faktorid mõjutavad lasteaiaõpetajate hoiakuid kaasava hariduse rakendamisel?“ Andmete analüüsimisel tekkis antud küsimuse alla kolm peakategooriat, tulemused kajastatakse Joonisel 2.

Joonis 2. Ülevaade teise uurimisküsimuse kategooriatest

Positiivsed ja väljakutset pakuvad tegurid. Selle peakategooria alla tekkis kolm alakategooriat: 1) koostöö, 2) õpikeskkond ja 3) erivajaduse olemus.

Koostöö all mõeldi ennekõike koostööd lapsevanematega. Toodi välja koostööd soodustavad tegurid: usaldusliku suhte loomine, avatud, aus ja koostöine suhe lapsevanemaga. Üks uuritav tõid välja, et panustab sellesse väga teadlikult, mille tulemusena on edaspidised olukorrad – nii lihtsamad kui keerulisemad, positiivsema tulemusena. Uuritavad kirjeldasid ka kogemusi, kus lapsevanemad varjavad, tunnevad ebameeldivustunnet, kardavad tunnustada ning olukorraga leppimine on keeruline.

Mul on endal alati kuidagi hea klapp. Minu jaoks on usaldus hästi oluline. Enne kui lapse kohta ehk hakkad uurima, siis oleks vaja enne seda lapsevanemaga luua see hea ja positiivne suhe. Vestluse käigus saab seda luua. Enda avatus ja rõõmsameelsus toetab seda ja siis saab lapsevanemaga tavaliselt hea kontakti (Õpetaja 2).

Lapsevanem peab tunnistama ja kuulama, mida õpetajad proovivad rääkida. Ei tasu võtta rünnakuna. Lapsevanemad on suur probleem. Nad võiksid koostööd teha, siis saaks kaasavat haridust rakendada (Õpetaja 6).

Vanemad võiksid igapäevastest asjadest avameelselt rääkida, õpetajaid ei pea kartma. Näita ise usaldust ja hoolimist rohkem välja, siis saad ise selle ka tagasi lapsevanemalt (Õpetaja 7).

Õpikeskkonna juures toodi positiivsete teguritena välja kaasaegse õpikeskkonna olemasolu ning võimalus õpetada last lähtuvalt lapsest ja tema huvist. Võimalused on lasteaedades olemas, et õpetada kõiki lapsi koos. Õpetajad tõid välja, et lasteaias sisustus ja inventar on kaasaegsed, näiteks on toolid ja lauad reguleeritavad, laes müratõkke plaadid, viimastel aastatel on õpetamise mitmekesistamiseks loodud võimalused digivahendite näol. Mängu- ja õppevahendid asuvad lastele kättesaadavalt avatud riulitel, mis omakorda annab võimaluse lapsel ise oma tegevusi planeerida. Lisaks tuli välja, et kui erivajadusega laps vajabki individuaalsemat õpetamist, siis ka selleks on loodud võimalused, näiteks erinevate ruumide näol. Üks lasteaiasõpetaja tõi välja, et nende lasteaias on tunnetustuba, kus võimalus vajadusel individuaalseks sessiooniks.

Õpikeskkond on hästi oluline. Arvan, et seal on kogu see komplekt, mida me tajume. Alates värvidest, valgusest, lõhnadest, helidest.(...)Kõik on hästi oluline. Tänapäeval on võimalused palju suuremad ja hea on, et meil on nii palju lasteaedu, mis sisustatud väga hästi. See mõjutab mind õpetajana ka, mul on seal hea olla (Õpetaja 6). Meil on nüüd praegu aeg näidanud seda, et kui õpitakse koos, siis lapsed on üksteisega arvestavad ja koostöö sujub kuidagi. Vahel on vaja individuaalselt tegeleda, kes vajab rohkem aega või rohkem kinnistamist, siis saab seda pakkuda lapsele (Õpetaja 7).

Kui ma näen, et parasjagu erivajadusega lapsele ei sobi koos teistega tegutseda ja õppida, siis ma arvestan sellega. Ei mõtle ainult, et peab ära tegema ja kõik. Leian aja ja teen teisel korral. Hea, et on natuke selline vabadus ise otsustada (Õpetaja 2).

Uuringus osalejad tõid välja erivajaduse olemuse, mis mõjutab õpetajate hoiakuid ja hakkamasaamist tuge vajavate lastega. Toodi välja, et füüsiline puue nt liikumispuue, ei valmista igapäevaselt õpetajatele raskusi. Keerulisi ja pingelisi olukordi valmistavad lapsed, kellel on emotsionaalsed ja käitumishäired või muud spetsiifilised arenguhäired. Kuidas

nendega hakkama saada ja endas positiivsus säilitada, et kõik (lapsed, personal) ennast lasteaia keskkonnas hästi tunneksid.

Kui mul oli liikumispuudega laps, siis selle sai lastele ära rääkida. Et kõik lapsed ei ole ühesugused ning lapsed aktsepteerivad. Et oleneb siis sellest probleemist parasjagu, milline see erivajadus on (Õpetaja 3).

Hästi palju põhjustab selliseid pingelisi olukordi näiteks vot seesama agressiivne laps, kes ründab teisi. Et seal on mul neid lapsi, kes teda lausa kardavad ja põhjusega kardavad, sellepärast et see teine füüsiliselt lööb (Õpetaja 4).

Negatiivsed tegurid. Analüüsi tulemusel tekkis kolm alakategooriat: 1) töökoormus, 2) tugispetsialistide vähesus ja nende töökoormus, 3) laste arv rühmas.

Uuritavad töid välja mõjutajatena suure töökoormuse ja töökorraldusliku poole. Viis lasteaiaõpetajat töötasid kahe õpetaja süsteemis, kaks õpetajat töötasid õpetaja-assistent-õpetaja abi süsteemis. Kõik uuringus osalenud õpetajad töid välja, et kahe õpetajaga töötades on vastutus väiksem ja võrdsem. Lisaks toodi välja, et sõltuvalt rühma eripärast võiks olla võimalus lisapersonalile.

Lihtsam oleks töötada kahe õpetaja süsteemis, see on jagatud vastus. Kõik oleneb sellest kas inimesel on huvi, siis saab ka assistendi süsteemis tööd teha. Aga mitte see, et pean leppima (Õpetaja 1).

Meil on õpetaja, õp. abi, assistent ja tugiisik ja siis käivad tugispetsialistid. See on hea, et meil on tugisüsteem olemas. Aga selles mõttes ma võin öelda, et see ühe õpetaja, õpetaja assistendi süsteem ma selles tulevikku ei näe. Ikkagi kahe õpetaja süsteem õpetaja abiga(...). Ja ma arvan, et see toimiks (Õpetaja 7).

Tugispetsialistide puudus tuli analüüsi tulemusel välja. Lasteaedades on küll olemas erinevad tugispetsialistid: logopeed, psühholoog, sotsiaalpedagoog, erinevaid terapeute, kuid paljud ei tööta täiskoormusega või on ametikoht täiesti katmata. Uurimusest tuli välja, et isegi kui ametikoht on loodud, siis vastavaid spetsialiste on väga keeruline leida. Lisaks on tugispetsialistidel suur töökoormus. Õpetajad töid välja, et erineval tasemel abivajajaid lapsi on lasteaedades rohkem kui varem ning õpetajate nõustamiseks jääb paljugi aja puuduse taha.

Ja ongi sellist konsultatsiooni võimalus, mina ikkagi olen kasutanud päris palju. Aga ma jällegi ütlen, et noh, et tegelikult ma tean seda, et neil ei ole tegelikult seda aega reaalselt õpetajaid nõustada. Sest meil on maja peale üks logopeed, üks eripedagoog ja otsitakse juba mitmeid aastaid nagu kolmandat inimest, seda inimest ei ole (Õpetaja 4).

No muidugi see, et on tugispetsialistide puudus. Rohkem tugikeskusi ka omavalitsuses oleks vajalik, sest teenuseid kätte saada on kehva (Õpetaja 5).

Laste arvu peeti õpetajate hoiakute mõjutajatena üheks teguriks. Õpetajad tõid välja, et rühmad on liiga suured. Seoses sellega on individuaalselt lähenemine ja iga õppijaga arvestamine keeruline. Väiksem laste arv annaks võimaluse teha rohkem individuaalset tööd ning lähtuda iga lapse eripärast. Selgus, et kui rühmas on erivajadusega lapsi, tuleks arvestada sellega, et laste arv oleks rühmas väiksem. Kõik uuringus osalenud õpetajad tõid välja, et praegune laste arv tavarühmades on liiga suur. Analüüsist ilmnes fakt, et olukorras, kus lapsel ei ole ametlikku diagnoosi, kuid on ilmselge erivajadus, siis on ta rühmas tavalapsena ja koormus rühma personalil tõuseb. Märgiti ära ka, et erivajadusega laps vajab enda ümber väiksemat seltskonda ning tihti on abivajavaid lapsi rühmas rohkem kui üks.

Kui võrrelda praeguste laste arvu, siis seda on palju. Kõik lapsed ei saa kindlasti seda mis vajaksid. Kui neid on vähem, siis õpetajad jõuavad rohkem selle lapseni (Õpetaja 5).

Laste arv peaks olema väiksem. Aga sõltub ka, et kes lastest kohal ka on. (...). Kui arv oleks väiksem, siis on jaksu kõigiga tegeleda ja enesetunne endalgi hea (Õpetaja 6). Kindlasti mõjutab (...). Ei saa öelda, et vähem lapsi võiks olla, raske öelda mis on õige või vale. Võiks nii lapsi olla, mitte see et seadus näeb ette, vaid tegelikult võiks olla kuidagi nii nagu lastele on hea ja ka meeskonnale võimetekohane. (...). Keegi võiks olla nii tark ja öelda, et mis see õige arv on. Mul 7 last praegu ja ütlen ausalt see on sobiv, tavarühmas 15 võiks olla (Õpetaja 7).

Takistavad tegurid. Analüüsi tulemusel tekkis kaks alakategooriat: 1) õpetaja kompetentsus ja 2) õpetaja motivatsioon.

Õpetajad tõid välja, et takistavate teguritena on õpetaja vähesed pädevused erivajadusega lapse toetamise osas. Õpetajad kirjeldasid hirmu eksimuse ja teadmatuse ees, erivajaduste liigid on väga erinevad ja nendega kurssi viimine on väga ajamahukas ning ei ole kõigile õpetajatele ka jõukohane. Lisaks tuli välja asjaolu, et kardetakse valesti teha – üks õpetaja tõi välja, et kuidas ma saan õpetada näiteks alakõnega last, kui mul pole logopeedi kompetentsi. Analüüsist tuli välja kõikide õpetaja arvamus, et enesetäiendamine on vajalik selleks, et tulemuslikumalt oma tööd teha ja lapsi toetada ning oma pädevusi tõsta.

Julgen küll tunnistada, et mul on väga vähesed, liiga pinnapealsed teadmised erivajadusega lapse toetamisest. Kui ma oskaksin rohkem ja saaks sellest kõigest paremini aru, siis oleks kindlasti lihtsam (Õpetaja 4).

Mingi täiendkoolitus kulub alati igale õpetajale ära. Koolitusi on just selleks vaja, et selliseid erilisi lapsi tuleb juurde kuidagi ajaga ja vahel on nii, et ma lihtsalt teen oma tarkusest asju, aga kas see alati kõige õigem. Eriti suur probleem on siis, kui sul pole veel majas tugispetsialisti, kellelt nõu küsida (Õpetaja 2).

Õpetaja motivatsiooni osas toodi välja järgmine: keerulisemas rühmas (tasandusrühm, sobitusrühm, erirühm) peaks olema loodud süsteem, mis toetab õpetajat ja pakub õpetajale lisamotivatsiooni töötamisel. Mitu õpetajat tõid välja asjaolu, et kui töötada keerulisemas rühmas või tavarühmas võrdsetel alustel, siis puudub huvi panustada kaasavasse haridusse. Toodi välja palgasüsteem, töötasu määramisel võiks aluseks olla kategooriad, mis on loodud arvestades näiteks tööstaži või rühma eripärast tuleneval pingelisemat ja keerulisemat tööd. Erivajadustega lastega töötades toodi välja lisapuhkuse võimalus, näitena toodi välja kooliõpetajatega võrdsustatud 56-päevane puhkus. Õpetaja enese heaolu tagamiseks ja motiveerimiseks nimetati näiteks tervisepaketi võimalust (ujula, massaaž, õpetajatele mõeldud füüsiline treening laste puhkeajal).

Palgasüsteem mõjutab, töötasu on lasteaias jäänud ajale jalgu. Lisapuhkus erivajadustega lastega töötamisel võiks olla, tean mõnedes lasteaedades vist on. Hea kui pakutaks ka midagi konkreetset õpetajale endale, massaaž, ujumine või midagi seesugust, väikesed asjad annavad tegutsemiseks tuhinat (Õpetaja 6).

Meil keerulised lapsed lähevad tavaliselt sobitusrühma, see on selles suhtes hea ja sobib. Peaks leidma võimaluse inimeste motiveerimiseks, mitte et saa hakkama ja vaja on ära teha. Siis ongi tass tühi. Võiks leida vahendeid või luua mingid niinimetatud motivatsioonipaketid ka õpetajatele (Õpetaja 4).

Kaasava hariduse rakendamiseks vajalik tugi

Kolmas uurimisküsimus on „ Millist tuge vajavad lasteaiaõpetajad kaasava hariduse rakendamisel?“ Andmete analüüsimisel tekkis kolm peakategooriat, tulemused on kajastatakse Joonisel 3.

Joonis 3. Ülevaade kolmanda uurimisküsimuse kategooriatest

Koostöö. Selle peakategooria alla tekkis kolm alakategooriat: 1) koostöö kolleegidega, 2) koostöö lapsevanematega ja 3) takistused koostöös.

Õpetajad pidasid oluliseks teguriks kaasava hariduse rakendamisel head *koostööd kolleegidega*. Seda nii rühma tasandil kui lasteaia üldiselt, sh tugispetsialistidega. Koostööd rühmas pidasid kõik uuritavad väga oluliseks teguriks. Toodi välja olulised mõtted toimiva koostöö kohta: hea sisekliima, positiivsed suhted, ühised eesmärgid, läbirääkimised ja arutelud, ülesannete jagamine ning kokkulepete tähtsus.

Meil on kolmapäeval meeskonnapäev, see on koostööpäev ja mõlemad õpetajad on tööl. (...) Sel päeval toimuvad arutelud ja analüüside, et kuidas on läinud ja mis lähimad plaanid. Väga tähtsal kohal on, et rühmameeskond toimik ja sellesse tuleb panustada (Õpetaja 5).

Koostööd juhtkonna ja teiste õpetajatega peeti oluliseks. Kirjeldati olukordi, kus keerulistes olukordades on õpetajatel tihti lootusetu tunne ja puudub arusaam, et kuidas edasi minna. Vestlusringid, arutelud ning heade praktikate ja kogemuste jagamine tekitab õpetajates ühtsuse tunnet, ning hea ja sõbraliku keskkonna olemasolu toetab õpetajat. Toetavad on ühised arutelud lapse osas näiteks liikumis- ja muusikaõpetajaga, et luua ühised eesmärgid. Toodi välja juhi rolli olulisus, milline on tema hoiak ja kuidas ta suudab asutuses positiivset sisekliimat hoida. Positiivse kogemusena kirjeldati näiteks ühiseid veebikoolitusi lasteaia saalis või ühisüritusi väljaspool lasteaeda. Üks õpetaja tõi välja, et lisaks tavapärasele õpetajate koosolekutele, teeb juht ka rühma meeskonna vestlusi, mille eesmärgiks rääkida õnnestumistest ja parendamist vajavatest asjadest. Tulemuste analüüsil tuli välja, et seoses koostööga juhtkonna ja kolleegidega on õpetajatel nii positiivseid kui negatiivseid kogemusi.

Meil tugispetsialiste ei ole, aga tegelikult ma tunnen, et meie see uus direktor suhtub toetavalt ja pakub abi. Teinekord saab temaga arutatud ja temalt nõu küsitud. Ta on empaatiline, mõistab minu muret ja saab ka lapse murest aru. Tunnen juhi toetust ja ma pole üksi jäetud (Õpetaja 1).

No (...) paha öelda, aga juhtkonna poolt, sealt päris ülevalt on toetust suhteliselt vähe. Ta ei taha olla ebapopulaarne, teha ebapopulaarseid otsuseid, see kõik jäetud õpetajate õlgadele. Meie juht ehk õppejuht lasteaia on lisaks ka veel eripedagoog ja logoeed. Tema suust tuleb nii palju häma ja ma ei saa sealt tuge. Ta tegeleb väga väheste lastega, sest lihtsalt aega ei ole. Ja see ei aita ei mind ega last (Õpetaja 3).

Koostööd tugispetsialistidega peetakse samuti oluliseks ning nende olemasolu positiivset mõju õpetajate hoiakutele. Analüüsist tuli välja, et õpetajad ootavad tugispetsialistidelt tagasisidet oma tööle, ning võimalusel võiksid toimuda omavahel tihedamad arutelud ja ümarlauad. Uuringus osalenud õpetajad tõid välja asjaolu, et tihti on

tugispetsialistid ülekoormatud või puuduvad üldse ning ühe uuritava vastusest tuli välja ka väga toetav koostöö. Antud töö käigus tuli välja, et viiel lasteaial, kus uuringus osalenud õpetajad töötavad, on tugispetsialistide ametikohad täidetud, kahes lasteaias tugisüsteem puudub.

Logopeediga läheb hästi, vahetu kontakt ja hea suhtlus, see on hästi toetav. Võtan lapsed ja teeb oma asja ning tagasisidestab ka. Muude spetsialistidega nii, et ikka pigem meie peame küsima ja otsima (Õpetaja 6).

Meil käivad ikkagi rühmas väga tihti. Kui on mingi probleem, siis me kohe pöördume nende poole.(...) Nad on ise ka hästi aktiivsed, käivad kas või korra päevas rühmas ja tunnevad ise ka huvi. (...) Saame ise ka oma küsimustele vastuseid, väga põhjalikud vastused. Nad on kõikide õpetajate jaoks olemas. Nad on väga pühendunud (Õpetaja 5).

Koostööd lapsevanemaga pidasid kõik uuringus osalenud õpetajad väga vajalikuks. Toodi välja erinevaid võimalusi kuidas lapsevanemaga koostööd tehakse: avatud suhtlemine, teadlik panustamine usaldusliku suhte loomisele, igapäevane tagasisidestamine, vestlusringid, rühmakoosolekud ning arenguvestlused. Õpetajad tõid välja ootused lapsevanematele koostöö osas. Oodatakse, et astutaks ühte sammu ühiste eesmärkide poole, ja selleks eesmärgiks on laps ja tema toetamine.

Meil on nüüd (...) kahtlusega laps ja tema vanemaga on hästi hea koostöö, teadvustab probleemi ja on ise uurib ja hästi huvitatud sellest (...) ja siis on risti vastupidi näide, kes ainult nõuab meilt, aga ise ei tunnista. Et vanemaid on seinast sein. Ootangi, et lapsevanem oleks avatud, aga jah see tunnistamine on vahel ikka raske (Õpetaja 4) .

Koostööd takistavate teguritena tuli analüüsimise käigus välja ühe tegurina ka Covid-19 viiruse mõju ehk otsesuhtlust inimeste vahel on seoses sellega vähemaks jäänud. Õpetajad tõid ka välja tugispetsialistide vähesuse ning erinevad arusaamad kaasavast haridusest nii lapsevanemate kui kolleegide tasandil.

Ma arvan noh päris hästi praegu meilgi ei ole. Covid on oma jälje jätnud (kas on laps haige või spetsialist haige, jääb abi saamata) ja piiratud liikumised kolleegide vahel (Õpetaja 6).

Õpetajad ei saa kõik aru ja ka lapsevanemad. Hetkel me veel ei saa õigesti aru, mis see kaasav haridus tegelikult on (Õpetaja3).

Vajame jälle sellist omamoodi koolitust kogu meeskonnale või. Kuis kõik osaleksid koos ja et kõik saaksid ühtemoodi asjast aru. Seal koolitusel oleks kohe arutelu. (...) Siis on hea hiljem toetuda sellele ja ka kolleegile meelde tuletama, et nii oli. Meeskonnakoolitused on väga olulised sellise teema juures. Meeskonnal on jõud ja siis on hea argumenteerida teemal ka juhtkonnaga (Õpetaja 6).

Õpetaja professionaalne areng. Selle kategooria alla tekkis kaks alakategooriat: 1) õpetaja varasemad kogemused ja 2) õpetaja enesetäiendamine.

Lasteaiaõpetajad tõid välja, et kaasava hariduse rakendamist toetavad *varasemad kogemused* ja erinevaid praktikad, mis erivajadustega laste toetamisel ette on tulnud, kuid tuli välja, et oldi kahtlevad ning ebalevad. Seitsmest kaks õpetajat töötasid küll uuringu ajal rühmas, kus olid ka erivajadustega lapsed, kuid märkisid siiski, et on vahel kahtlevad, kas teevad kõiki etappe toetamisel ja õpetamisel õigesti.

Vahel kahtlen, kas teen kõike õigesti, pole ka küsida kellegi käest ja siis teed oma tarkusest (Õpetaja 3).

Õpetaja *enesetäiendamise* all mõeldi seda, et igasugune viis enda täiendamiseks on õpetajatele oluline. Professionaalse enesearendamise juures toodi välja lisaks täienduskoolitustele ka täiendamine iseõppimise teel. Nendeks võimalusteks olid erialase kirjanduse lugemine, veebikoolitused ja -seminarid, teiste kolleegide kogemustest õppimine. Toodi välja koolituste positiivne mõju, et oskaks paremini hakkama saada. Analüüsist tuli välja, et kõik õpetajad on saanud koolitusi suuremal või vähemal määral ning just selles osas, kuidas erivajadusega last lasteaias toetada. Otseselt kaasavat haridust puudutavad koolitused jäid ebatäpseks. Analüüsist tuli ka välja, et sageli ei ole uuritavatel selleks aega või info heast koolitusest ei jõua õigeaegselt kohale.

Ülikoolis ma sellist nimetust nagu kaasav haridus ei mäleta. Aga koolituste näol meil on olnud sisse tellitud koolitusi küll, aga seal on pigem olnudki vist hariduslike erivajadustega lastele (...). Kas seal puudutatud otseselt kaasavat haridust, seda ei mäleta (Õpetaja 4.)

Võimalusel osalen ka vabal ajal veebikoolitustel, alati ei olegi kõik just tööga seotud, aga enda peale peab ka mõtlema, siis saab tassi natuke jälle täis ja töö ka hea. Mugav on ka ikka kodus kuulata, see on see koroonaajastu teema (Õpetaja 5). Vahel loen ka erialast kirjandust, eriti kui on mingi spetsiifiline asi ja vaja rohkem teada saada (Õpetaja 7).

Välise toe alla tekkis kaks alakategooriat: 1) ootused riigile ja 2) koostöö väljapool asutust.

Ootused riigile toodi välja, et seoses kaasava hariduse, selle mõiste ja rakendamisega peaks selgemaks saama konkreetsemad juhised ja ootused lasteaele, mida täpselt õpetajatelt oodatakse ning oluliseks peeti, et kogu lasteaia personal saaks ühtemoodi aru ja ka rakendaks seda.

Ikkagi ongi see, et mingil määral rohkem nagu survestada lasteaeda panustama sellesse kaasavasse haridusse. Mulle tundub, et ikkagi mingil määral on õpetajateni jõudnud nagu vähe infot sellel teemal ja lasteaia poolt on vähe tegutsemist. Ammugi ei tea lapsevanemad, mis on kaasav haridus. Et peaks nagu tõsisemalt (...), et kuskilt tuleb see kaasav haridus, aga mis see täpselt on (Õpetaja 4).

Kaasava hariduse nägemuse lahti selgitamine nii õpetajatele kui ka ühiskonnale (Õpetaja 6).

Uurimuse käigus selgus ka, et lisaks on vaja leida ressursse, et tõsta õpetajate ja tugispetsialistide töötasusid. Uuritavad töid välja, et arvestades üleüldist inflatsiooni ning hinnatõusu, on hariduse valdkonna palgakasv jäänud ajale jalgu. Õpetajad töid välja, et õpetajatöös ei ole palk küll kõige suurem motivaator, kuid pidasid silmas, et rahulolu ja õpetajate enda heaolu tagab rahuloleva töötaja ehk õpetaja. Lisaks motiveerib konkurentsivõimeline töötasu rohkem tugispetsialiste lasteaeda tööle tulema.

Ikka neid tugispetsialiste. Koolitagu siis eripedagooge ja logopeede rohkem või tõstku nende töötasu, et oleks motivatsioon tööd teha lasteaias (Õpetaja 1).

Kogemus on see, et tugispetsialistidel on lasteaias palju väiksem palk ja nad valivad sellise töökoha nt kooli, haiglasse, tugikeskusesse. Palgasüsteem võiks olla teine. Ainult lasteaias on väiksem palk (Õpetaja 2).

Finantse juurde, nii palgasüsteemi kui tugispetsialistidele (Õpetaja 6).

Koostöö väljaspool asutust leiti, et oluline on koostöö väljaspool lasteaeda erinevate institutsioonide ja spetsialistidega. Toodi välja, et koostöö Rajaleidjaga on õpetajatele olnud positiivse kogemusena. Lisaks lapse tulemuslikumaks aitamiseks ja arendamiseks, töid kolm õpetajat välja ka selle, et on enda nõustamiseks sealt abi palunud.

Rajaleidja on hästi suur tugi. Olen saanud alati abi, kui olen küsinud. Majas nad viimasel ajal käivad harva, aga kui helistada või e-kiri saata, siis olen alati vastused saanud (Õpetaja7).

Muidu teeme koostööd Rajaleidjaga ja vanemad käivad haigla juures spetsialisti juures (Õpetaja 2).

Arutelu

Kaasava hariduse edukaks ja tulemuslikuks rakendamiseks on oluline roll õpetajal ja tema hoiakutel. On teada, et lisaks õpetaja pädevustele on oluline roll õpetaja positiivses hoiakus (Sucuoğlu *et al.*, 2013). Kui õpetajal on positiivne suhtumine ja tahe, aitab see kaasa omakorda kaasava hariduse rakendamisele (Uibu & Palu, 2018). Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes ja millist tuge nad kaasava hariduse rakendamisel vajavad.

Esimese uurimisküsimuse juures selgitati välja õpetajate arusaam kaasavast haridusest ning kuidas nad mõistavad kaasava hariduse mõistet. Toodi välja, et kaasav haridus tähendab seda, kui ühes rühmas osalevad koos kõik lapsed, olenemata nende eripäradest. Proovitakse leida lahendusi, kuidas paremini tuge vajavat last arendada, aidata ning õpetada. Ka Häidkind ja Oras (2016) uuringu tulemust kaasavast haridusest sarnasel viisil kirjeldanud, kõiki lapsi õpetatakse ja arendatakse koos ning õpetaja kasutab individuaalset lähenemisviisi. Uurimise käigus tuli välja ka asjaolu, et õpetajatel on olemas kogemused, et erivajadusega laps on rühmas, kuid sellele ei mõelda kui kaasavale hariduse ja teadmised sellest on vähesed. Varasemalt läbiviidud uuringutest on jõudnud ka Korela (2019) ja Saar (2021) järeldusele, et lasteaiaõpetajad mõistavad kaasava hariduse olemust ja definitsiooni erinevalt. Ühtse arusaama puudumist kaasavast haridusest võib põhjendada, sellega, et seda ei ole riigi tasandil selgelt öeldud ja see ei sisaldu täpselt ka seadusandluses. Samuti on teaduskirjanduses esitatud erinevaid definitsioone kaasava hariduse kohta. Näiteks on Nelis ja Pedaste (2020) loonud, kasutades süstemaatilist kirjandusanalüüsi, alushariduse kontekstis ühtse definitsiooni kaasavast haridusest.

Teise uurimisküsimuse juures sooviti teada saada, millised faktorid mõjutavad lasteaiaõpetajate hoiakuid kaasava hariduse rakendamisel. Tuli välja, et õpetajate hoiakuid mõjutavad nii positiivsed kui negatiivsed tegurid. Positiivse poole pealt pidasid õpetajad oluliseks koostööd lapsevanemaga ja õpikeskkonda, mis toetab kaasamist ja toetab õpetajate positiivset suhtumist kaasamisse. Uurimusest tulid välja, et koostöö, mis põhineb avatusel, austusel ja usaldusel erinevate osapoolte vahel, seostuvad õpetajatel pigem positiivse suhtumisega kaasavasse haridusse. Ka Häidkind ja Oras (2016) on välja toonud, et lapsevanemad on lasteaia koostööpartnerid ja õpetajad soovivad neid kaasata erinevatesse tegemistesse või ka probleemide lahendamisse, lisaks on vajadusel õpetaja lapsevanema nõustaja. Antud töös tuli välja ka koostöö negatiivne pool, kus uuritavate kogemused kajastasid lapsevanemate varjamist, ebakindlust ja huvipuudust suhtlemise osas, mis tekitab kaasamisega seose aga hoopis negatiivset hoiakut. Positiivse tegurina nimetati ka kaasaegse õpikeskkonna võimalust. Õpetajad tõid välja, et aina enam on Eestis lasteaedu, mis on rajatud ja sisustatud läbimõeldult ning planeeritud mõtestatult. On teada, et keskkond mõjutab meid kõiki ning meeldiv õpikeskkond soodustab ja toetab nii laste arengut kui ka õpetajate heaolu tunnet. Sarnaselt on õpikeskkonna olemust kirjeldanud ka Downer jt (2013), eesmärgistatult kujundatud õpikeskkond, kus arvestatakse lapse ea ja arengutasemega soodustab lapse arengut.

Negatiivsete teguritena toodi välja kaasamist mitte toetav töökorraldus ja tugispetsialistide puudus. Üheks mõjuvaks teguriks peeti ka, et laste arv rühmades liiga suur ning seoses sellega õpetaja laste suhtarv ei ole paigas, mis omakorda tekitab õpetajatele lisakoormust. Nelise ja Pedaste (2020) uurimusest tuli samuti välja, et oleks tagatud tugiteenused kõikidele, nii lastele kui õpetajatele, on asutuses vaja mõelda ümberkorraldustele, et leida vastavaid võimalusi ja ressursse. Siit saab järeldada, et ebaefektiivne töökorraldus, tugispetsialistide puudus ja laste suur arv rühmas ei toeta kaasava hariduse põhimõtet, mille eesmärgiks on arvestada iga lapse individuaalsuse ja eripäradega ning teda parimal viisil toetada ja arendada.

Tähelepanu pöörasid õpetajad ka takistavatele teguritele, mis võivad hoiakuid mõjutada. Nendeks toodi välja õpetaja kompetentsus ja motivatsioon. Õpetajad tõid välja vähesed oskused ja teadmised, kuidas erivajadusega last toetada. Kaasava hariduse edukaks rakendamiseks on olulised õpetaja pädevused (Uibu & Palu, 2018). Sellest saab järeldada, et kui õpetajad tunnevad end kompetentselt, siis on ka nende hoiakud positiivsemad. Õpetaja hoiak kaasava hariduse rakendamisel üks olulisemaid võtmetunnuseid (Sucuoğlu *et al.*, 2013).

Kolmandaks uuriti õpetajalt millist tuge nad ootavad kaasava hariduse rakendamisel lasteaias. Uuritavad tõid välja, et tähtsal kohal on koostöö, õpetajate enda professionaalne areng ning oluliseks peeti ka väljaspool asutust tulenevat tuge. Uurimusest selgus, et koostöö kõigil tasanditel on õpetajate jaoks oluline ja ühtse eesmärgi nimel tegutsemine annab positiivsemaid tulemusi. Koostöö olulise erinevate lastega töötavate inimeste vahel on välja toonud nii Häidkind ja Oras (2016) kui ka Nelise ja Pedaste (2020), tuues välja, et koostöö erinevatel tasanditel on olulise edasiviiva jõuna kaasava hariduse rakendamisel.

Õpetaja professionaalsuse osas tuli antud töös välja, et see seisneb nii praktilises kogemuses kui ka pidevas enesetäiendamises, mis on õpetajatöös elukestev protsess. Õpetajad tõid välja, et muutustega on vaja kaasas käia ning nad on valmis end täiendada ka kaasava hariduse vallas. Tuli välja, et kõik õpetajad on osalenud erinevatel koolitustel, mis toetavad erivajadustega lapse toetamist, kuid nad ei osanud selgitada, mida ootavad kaasava haridusega seotud koolituselt. Selle põhjal teeb töö autor järelduse, et kaasava hariduse rakendamiseks oleks vajalik kui õpetajad oleksid sellest rohkem teadlikumad.

Toe osas väljaspool lasteaeda toodi välja, et ennekõike oodatakse rohkem tuge riigi tasandilt. Teravalt oli fookuses ressursid palga näol, seda nii tugispetsialistide kui ka õpetajate puhul. Lisaks tõid uuritavad välja, et ühtne arusaam kaasavast haridusest kogu ühiskonnas on levinud vähesel määral. Enamus õpetajate seas on erivajadusega laps ja temaga toimetamine igapäevane, kui aga mõelda laiemalt kaasavale haridusele, siis tuli välja ebakindlus. Riigi

tasandil saab konkreetsemalt mõelda kaasava hariduse põhimõtete kirjeldamisele ja seadusandlusele, mis toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist ning vajalike vahendite leidmist (Nelis & Pedaste. 2020). Seega saab järeldada, et kui õpetajad oleks teadlikumad, mida neilt täpselt oodatakse, oleks õpetajad teadlikumad ka sellest, millist tuge sisuliselt vaja oleks. Õpetajad saavad tuge ka koostööst muude asutustega väljaspool lasteaeda. Võimaluste piires on õpetajad valmis tegema koostööd erinevate asutustega, tuues välja, et sellisel viisil on võimalik abi saada ennekõike lapsel ja mingil määral ka õpetajal endal.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et antud uurimistööst selgus, et õpetajatel on olemas pigem positiivsed hoiakud kaasava hariduse suhtes. Hoiakute mõjutajad on erinevad tegurid, mida on vaja erinevatel tasanditel parendada. Õpetajad vajavad siiski rohkem selgitust kaasava hariduse olemusest ja kaasava hariduse kõigi aspektidega seonduvaid koolitusi.

Töö piirangud ja praktiline väärtus

Käesoleva bakalaureusetöö esineb mitmeid piiranguid. Üheks piiranguks oli töö autori napp uurimistöö kirjutamise kogemus. Lisaks ka intervjuerimise vähene kogemus sellisel viisil. Väljakutset pakkus andmeanalüüsimiseks kasutatav QCMap keskkond, millega kokkupuude väga vähesel määral. Lisaks töid uuringus osalenud õpetajad välja selle, et antud teema on neile võõras ja osadele küsimustele oli keeruline vastata.

Töö praktilise väärtusena saab välja tuua, et see laiendab õpetajate silmaringi kaasavast haridusest ning tulemus võimaldab aimu saada, millist tuge ootavad lasteaiaõpetajad kaasava hariduse rakendamisel. Lisaks saab väärtusena välja tuua, et kvalitatiivne uurimisviis võimaldas uurida põhjalikumalt õpetajate hoiakuid, see omakorda annab paremat infot, kuidas õpetajaid toetada kaasava hariduse paremal rakendamisel.

Tänuõnad

Eriline tänu läheb minu lõputöö juhendaja Pille Nelisele, toetava ja mõistva juhendamise eest. Tänan kõiki lasteaiaõpetajaid, kes osalesid antud uurimuses ja andsid sellega oma panuse minu lõputöö valmimisse. Kogu südamest tänan oma peret, kes mind toetasid ja minusse uskusid kogu õpingute perioodi vältel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kaidy Burm

/Allkirjastatud digitaalselt/

23.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Alumäe, T., Tilk, O., Asadullah. (2018). Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. *Human Language Technologies – The Baltic Perspective*, 307.
<http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>
- Downer, J., Vitiello, V., Whittaker, J., & Williford, A. (2013). *Children's Engagement Within the Preschool Classroom and Their Development of Self-Regulation*. *Early Education and Development*, 24(2), 162-187
- Erelt, T., Kadakas, M., Kala-Arvisto, U., Kraav, Inger., Maanso, V., Puksand, H., Tamm, E., & Unt, I. (2014). Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat. T. Erelt (Toim), *Pädevused*.
<http://www.eki.ee/dict/haridus/index.cgi?Q=p%C3%A4devus&F=M&C06=et>
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (2012). *Kaasamist toetav õpetajakoolitus. Kaasava õpetaja pädevusmudel ja selle rakendamine*. https://www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-profile-of-inclusive-teachers_Profileof-Inclusive-Teachers-ET.pdf
- Haridus- ja teadusministeerium (2019). *Hariduslikeerivajadustega õpilaste toetamine*.
<https://www.hm.ee/et/hariduslikeerivajadusega-opilaste-toetamine>
- Haridussõnastik (s.a.).
<http://www.eki.ee/dict/haridus/index.cgi?Q=p%C3%A4devus&F=M&C06=et>
- Häidkind, P., & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 60–88.
<http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.04>
- Jaagant, J. (2016, 6. mai). Kaasav haridus – palju mõtteid ja vastamata küsimusi. *Õpetajate leht*. <http://opleht.ee/2016/05/kaasav-haridus-palju-motteid-ja-vastamatakusimusi/>
- Kalso, I. (2018, 2. märts). Kaasav haridus lasteaias? Mõtleme veel! *Õpetajate leht*.
<http://opleht.ee/2018/03/kaasav-haridus-lasteaias-motleme-veel/>
- Kielblock, S. (2018). *Inclusive Education for All: Development of an Instrument to Measure the Teachers' Attitudes*. Doctoral Dissertation. Justus Liebig University Giessen, Germany. Macquarie University Sydney, Australia. <https://d-nb.info/1162053941/34>
- Koolieelse lasteasutuse seadus (1999). *Riigi Teataja*, I 1999, 27, 387.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/122012018006>
- Korela, K. (2019). *Kaasava hariduse rakendamiseks vajalikud lasteaiasõpetaja pädevused Tartumaa lasteaiasõpetajate arvates*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Laherand, M-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/68249>

- Lee, F.L.M., Yeung, A.S., Tracey, D., & Barker, K. (2015). *Inclusion of Children With Special Needs in Early Childhood Education: What Teacher Characteristics Matter*. *SAGE Journals*, 35, 2. <https://doi.org/10.1177/0271121414566014>
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Masso, A., Salvet, S., Lepik, K. (2014). *Kvalitatiivse analüüsi tarkvara. Sotsiaalse analüüsi ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivse-analyysi-tarkvara>
- Næsby, T. (2018). *The quality of inclusion in Danish preschools*. *Early Child Develop.* <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1541320>
- Nelis, P., & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(2), 138-163.
- Poom-Valickis, K., & Ulla, T. (2020). Kaasava hariduse rakendamist toetavate hoiakute kujundamine õpetajakoolituse esmaõppes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 72-99. <https://core.ac.uk/download/pdf/322614484.pdf>
- Prater, M.A. (2010). Inclusion of Students with Special Needs in General Education Classrooms. *International Encyclopedia of Education*, 721-726. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780080448947011179>
- Põhikooli ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi Teataja I 2010*, 41, 240. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>
- QCA map (s.a.). <https://www.qcamap.org>
- Räis, M-L., Kallaste, M., & Sandre, S-L. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Lõppraport. Eesti Rakendusuuringute Keskus CENTAR*. http://centar.ee/pdf/ee/2016_Haridusliku_erivajadusega_opilaste_kasava_hariduskorralduse_ja_sellega_seotud_meetmete_tohusus.pdf
- Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. <http://samm.ut.ee/valimid>
- Saar, P. (2021) *Tartumaa lasteaiaõpetajate arusaam kaasavast haridusest ja koostööst kaasava hariduse kontekstis*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Sihtasutus Kutsekoda (2020). *Kutsestandard: Õpetaja, tase 6*. <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10824210>
- Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., İçsen Karasu, F., Demir, S., & Akalin, S. (2013). Inclusive preschool teachers: their attitudes and knowledge about inclusion. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 107–128.

Teadustöö eetika (s.a.). <https://www.eetika.ee/et/teaduseetika/teadustoo>

Uibu, K., & Palu, A. (2018, 2. märts). Õpetaja väljakutsed laste jõukohasel õpetamisel.

Õpetajate leht. <http://opleht.ee/2018/03/opetaja-valjakutsed-lastejoukohasel-opetamisel>

UNESCO (1994). *World Conference on Special Needs Education: Access and Quality*.

Salamanca. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000110753>

Virkus, S. (2016). Õpiobjekt. Tallinna Ülikool.

https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/index.html

Lisad

Lisa 1 Intervjuu kava

Lugupeetud lasteaiaõpetaja!

Koostan bakalaureusetööd teemal lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes.

Käesoleva intervjuu eesmärgiks on välja selgitada lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse rakendamisel alushariduses ning millist tuge nad selleks vajavad. Vestluses saadud vastuseid kajastatakse nii, et uuringus osalejad ei ole identifitseeritavad ning kogutud andmeid kasutatakse ainult minu bakalaureusetöö raames. Küsimustele vastates lähtuge enda isiklikest arusaamadest.

Ette tänades

Kaidy Burm.

Uuritavate taustaküsimused

Milline on Teie vanus?

Milline on Teie haridustase?

Kui suur on Teie tööstaaž õpetajana töötamisel?

Millises rühmas töötate (aiarühm, sõimerühm, liitrühm) ja milline on laste vanus?

Kas teil on lasteaiaõpetajana töötamiseks vajalik kvalifikatsioon? Täpsustage palun milline haridustase ja eriala.

Kas teil on kogemusi kaasavas rühmas töötamisel?

Palun täpsustage, milline on teie kogemus kaasavas rühmas töötamisel (nt mitme aasta vältel ja kas teil on kogemusi töötamisel sobitusrühmas, erirühmas või tavarühmas erivajadustega lastega)

Milline on teie kogemus erivajadustega laste toetamisel?

Kuidas te hindate oma teadmisi kaasavast haridusest?

Kas ja kui suures mahus te olete osalenud kaasava hariduse koolitustel?

1. Millised on lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes?

1.1. Mida tähendab Teie jaoks kaasav haridus?

1.2. Mida Teie arvate kaasava hariduse idee rakendamisest?

1.2.1. Kuivõrd reaalne on selle idee rakendamine?

1.3. Kuidas toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamine kõigile lastele sobiliku hariduse saamist?

1.3.1. Kuivõrd võimaldab kaasamine kõigi laste võimalustega arvestamist?

1.4. Mida te arvate sellest, et kõiki lapsi tuleks õpetada ühes rühmas kaasava hariduse põhimõtete järgi?

1.4.1. Kuivõrd soodustab kaasamine erinevuste mõistmist laste seas?

1.4.2. Kuidas toetab kaasamine laste sotsiaalset arengut?

1.5. Kuidas toetab kaasava hariduse rakendamine erinevate inimeste kaasatust ?

1.5.1. Millised tegevused Teie arvates soodustavad erinevate laste kaasamist?

1.6. Kuidas/kuivõrd rikastab teie arvates kaasamisest tulenev mitmekesisus õpikeskkonda?

2. Millised faktorid mõjutavad lasteaiaõpetajate hoiakuid kaasava hariduse rakendamisel?

- 2.1. Millised tegurid mõjutavad Teie arvates kaasava hariduse rakendamist alushariduses?
 - 2.1.1. Kuidas mõjutab kaasava hariduse rakendamist selle mõistest arusaamine?
 - 2.1.2. Milline roll on kaasava hariduse rakendamisel õpikeskkonnal?
 - 2.1.3. Kuidas mõjutab kaasava hariduse rakendamist laste arv rühmas sh erivajadustega laste arv?
 - 2.1.4. Kuidas mõjutab kaasava hariduse rakendamist personali arv?
 - 2.1.5. Milliselt toimub Teie arvates laste kaasamine? (kõik lapsed õpivad koos või vajavad erivajadusega lapsed eraldi õpetamist).
- 2.2. Millised tegurid takistavad Teie arvates kaasava hariduse rakendamist alushariduses?
 - 2.2.1. Millised tegurid takistavad koostööd asutuses erinevate osapoolte vahel?

3. Millist tuge vajavad lasteaiaõpetajad kaasava hariduse rakendamisel?

- 3.1 Millise tegurid toetavad lasteaiaõpetaja kaasava hariduse rakendamisel?
- 3.2 Milline roll on koostööl kaasava hariduse rakendamisel Teie arvates?
- 3.3 Kuidas toetab teid täiendkoolitus kaasava hariduse rakendamisel?
 - 3.3.1. Milliseid koolitusi olete läbinud seoses kaasava haridusega?
- 3.4 Millist tuge te vajate oma lasteaias kaasava hariduse rakendamisel?
 - 3.4.1. Kuidas teete koostööd oma rühmas, et kõik lapsed oleksid õppeprotsessi kaasatud?
 - 3.4.2. Kuidas teete koostööd lasteaias tugispetsialistidega?
 - 3.4.3. Millised arusaamad on Teie organisatsioonis kaasavast haridusest?
- 3.5. Millist tuge te vajate erivajadusega lapse perekonnalt?
 - 3.5.1. Millised tegevused toetavad Teie arvates koostööd lapsevanemaga?
- 3.6. Millist tuge vajate riigi tasandil?
- 3.7 Milline on Teie isiklik valmisolek kaasava hariduse rakendamiseks?

4. Intervjuud kokkuvõtavad küsimused:

- 4.1. Mida sooviksite veel lisada uurimusega seonduvalt?
- 4.2. Minul kui, uurijal tekkivad lisaküsimused, kas ma saan uuesti teiega vajadusel ühendust võtta

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kaidy Burm,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

“Lasteaiaõpetajate hoiakud kaasava hariduse suhtes ja selle rakendamiseks vajalik tugi”, mille juhendaja on Pille Nelis, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kaidy Burm

23.05.2022